

Tudománynépszerűsítés vagy ismeretközlés?

Azt hiszem, a helyes kiadói szándék és a nem tökéletes megvalósulás közötti ellentmondás benne rejlik Barabás Endre meghatározásában is (*Természettudományos irodalom a Dacia kiadásában*. Korunk, 1973. 8.), mely szerint a kolozsvári Dacia Könyvkiadó természettudományos tárgyú kiadványainak első sorozata (a leendő Antenna) „tudománynépszerűsítő kismonográfiákból” áll. A monográfia ugyanis, legyen bármilyen kis terjedelmű, lényegénél fogva nehezen egyeztethető össze a népszerűsítéssel, nehezen szolgálhatja a népszerűsítés célját.

Tudománynépszerűsítőnek én azt a könyvet nevezném, amely nem egy-egy szakterület eredményeit ismerteti (tehát nem tényeket sorol fel), hanem *megmozgatja a képzeletet*. Nem már előzőleg kialakult érdeklődésre épít, hanem éppen azt igyekszik felébreszteni. Nem jóllakat, hanem étvágyat gerjeszt. Formai jellemzője a könnyedség (Barabás Endre kritériuma) nem meghatározója a műfajnak, hanem csak hordozója az említett tartalmi jegyeknek.

Ha számba vesszük örömdetesen gyarapodó *természettudományos* irodalmunkat, egy kategóriát nem találunk benne: a csak szakembereknek szóló szakkönyveket. Ez lényegében nem is hiányzik, mert az érdekelt szert tehet román nyelvű vagy importból származó szakmunkákra. Sokkal meggondolkoztatóbb az a tény, hogy a másik oldalon, a tudománynépszerűsítő irodalom területén sem állunk valami jól, hiszen tulajdonképpen csak Xántus János és Ónodi Sándor néhány könyvére, valamint Szabó T. E. Attila egyetlen kötetére alkalmazhatók (többé-kevésbé) az említett kritériumaink. Tudományos tárgyú könyveink nagyobb részét olyan művek alkotják, amelyek már eleve *kialakult érdeklődést* és korántsem elemi fokú *ismereteket* igényelnek az olvasótól. Majdnem azt mondhatnám: egy „elit” olvasógárda számára készültek. Persze így is örömdetes, hogy vannak, de jóval több olyan kiadványra is szükség volna, amely épp az említett igényesebb olvasóréteg *számbeli gyarapodását* szolgálja.

Következésként megállapítható, hogy ismeretterjesztő könyvtermésünk van, de tudománynépszerűsítő alig. Ezt jelzi már Barabás Endre idézett cikke is (amellyel lényegében egyetértek), de ezt bizonyítja a Dacia könyvkiadó említett sorozatának három következő, a Barabás-cikk megjelenése óta napvilágot látott kötete is – Veress Éva: *Ultrahang a biológiában*; Fülöp Géza: *Munkában az enzimek*; Benedek Zoltán: *A szőke Szamos földjén*.

Mindhárom könyvre jellemző a szabatos, világos fogalmazás; szerzőik felkészültsége és íráskészsége szempontjából kitűnő tudománynépszerűsítő könyvek lehetnének – de éppen monografikus jellegüknél fogva nem tarthatnak igényt az illető szakterülettel semmilyen kapcsolatban nem levő olvasó különösebb érdeklődésére. Mindazonáltal elfogynak az üzletből, de otthon bizonyos csalódást keltenek (kelhetnek) az illető szakterületen járatlan olvasóban. A kívülálló számára a magyarázat nélkül maradt szakkifejezések is nehézkessé teszik olvasásukat. Ismeretközlő, ismeretterjesztő szakkönyvek ezek, amelyek általában csak azoknál a részeken valóban lebilincselők, ahol a tények szinte maguktól beszélnek.

A három könyv közül az *Ultrahang a biológiában* közelít leginkább az olvasóhoz. Egy fejezetét, amely a természetben „hallható” ultrahangokról szól, valóban bárki élvezettel olvashatja. Másutt azonban a szerző szellemessége, vonzó előadásmódja eltűnik, és túlsúlyra jut a leíró jellegű ismertetés. Népszerűsítő kiadvány pedig nem engedheti meg magának, hogy ne magyarázzon meg olyan fogalmakat vagy kifejezéseket, amelyek a „szakosok” körében is talán csak a felkészültebbek számára ismertek (például: exponenciális pusztulási görbe, akusztikai spektrum, flokkuláció, magnetosztrikciós generátor stb.). Feltehetően sajtóhibák is tarkítják a szöveget, amikor például a sajt *érlelése* helyett *értékeléséről* esik szó (46. lap), ám ehhez a szerzőnek nyilván már semmi köze.

Fülöp Géza magvas kis könyve, a *Munkában az enzimek*, szintén csak előképzettséggel rendelkezők számára érthető, bár ebben is akad néhány fejezet az enzimek gyakorlati alkalmazásait tárgyalók közül, amelyek mindenki számára érdekesek lehetnek. A szerző általában nem tisztáz egyes, a könyv regénybeli olvasói – a középiskolás diákok és más érdeklődők – előtt kevéssé ismert fogalmakat (például: geometriai és optikai izomér, gyökátviteli reakció, sülyesztett aerob tenyésztés, dialízis stb.); s beszél például a tirocidin enzimek segítségével történő szintézisről, de egy szóval sem említi, hogy mire jó az ily módon előállított termék.

Tartalmilag legkevésbé áttekinthető Benedek Zoltán könyve, *A szőke Szamos földjén*, aminek oka valószínűleg az, hogy a rendkívül változatos geológiai átalakulások (elégge részletes) leírását szinte semmilyen térkép nem szemlélteti. A térképmelléletek nem a szövegben szóba került *folyamatokat*, hanem azok *végezredményét* ábrázolják. Nincs tovább a könyvben egyetlen olyan térkép sem, amely a megemlített helységeket *mind* feltüntetné; így a helyszínt nem ismerő számára számos szövegbeli helységnév „a levegőben lóg” – és innen egyenes út vezet a zavarhoz, majd az érdektelenséghez. Közérdeklődésre ténylegesen talán csak az Ecsedi lápról szóló olvasmányos fejezet tarthat számot. Sajnálattal jelzem mindezt, hiszen Benedek Zoltán – ebből a könyvből is láthatóan – igen jó tudománynépszerűsítő munkákat *is* tudna írni.

A fentiekben tárgyalt sorozat könyvei tehát az ismeretterjesztés feladatát töltik be (sikerrel), a tudomány népszerűsítését azonban nem, mert egy-egy szakterület ismeretanyagát nyújtják, és csak fenntartással lehet őket „szórakoztatva tanító olvasmány”-nak nevezni. Előreláthatólag mindez érvényes lesz a jövő évben megjelenő kötetekre is. Már a kiadói terv ismertetője is „bevallja”, hogy Selinger Sándor (a sorozat egyik utóbbi kötetének hátlapján olvasható kiadói előrejelzésben *László*) *A kristályfoszforok lumineszcenciája*, valamint Semlyén János *A tér és az idő relativitása* című könyve olyan olvasóknak szól, akik már számottevő fizikai alapismeretekkel rendelkeznek. Az a tény pedig, hogy a tervbe vett kötetek közül a másik hármát (Csűrös István: *Az Erdélyi-medence növényvilágáról*; Vallasek István: *Az abszolút zéró fok felé*; Vasas Samu: *A bionika ma*) ugyanez az ismertető a legszélesebb olvasóközönségnek ajánlja, még nem jelent semmilyen garanciát; az *Ultrahang a biológiában* című kötetéről is ugyanígy vélekedett egy recenzens a *Korunkban* (1972. 8., Téka-rovat), aki – valószínűleg szakember lévén – úgy gondolta, hogy amit ő megért, az a sorozat közönségének nagyobb része, a diákok előtt is világos kell hogy legyen.

Ajánlgatás helyett, azt hiszem, helyesebb számot vetni a valóságos helyzettel, amelyet tanár létemre meglehetősen ismerni vélek. E könyvek igen régi igényt elégítenek ki; mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy egykettőre eltűnnek a könyvüzletekből. De ne nevezzük őket másnak, mint amik: a bizonyos előképzettséggel már rendelkező érdeklődők számára írt kismonográfiáknak. Egyébként a tudománynépszerűsítés és az ismeretterjesztés megkülönböztetésére nemcsak a Dacia, hanem minden kiadó és minden sajtótermék tervében s munkájában szükség van. Jó lenne az itt tárgyalt sorozat keretében ezután olyan könyveket *is* megjelentetni, amelyek valóban a tudománynépszerűsítést szolgálnák – nem utolsó sorban azért, hogy az ismeretterjesztő kismonográfiák iránti érdeklődés se apadjon el.

(Megjelent a *Korunk* 1974/1. számában)